

Ann-Dorte Christensen, *Ulydige kvinders magt - Kvindefredslejren ved Ravnstrup som politisk proces*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 1989, 136 s., kr. 129,00.

I juli 1984 blev der oprettet en kvindefredslejr i Ravnstrup (vest for Viborg). Formålet var at protestere mod bygningen af en bunker, der skulle huse en kommandocentral for NATO's enhedskommando for Danmark og Slesvig-Holsten. Lejren blev opretholdt indtil september 1985. Nogle kvinder boede permanent i lejren i hele perioden, mens andre opholdt sig der i kortere perioder og først og fremmest deltog i de direkte aktioner mod militæranlægget.

I bogen *Ulydige kvinders magt* skildrer Ann-Dorte Christensen lejrens forløb, hun tegner portrætter af de deltagende kvinder, og hun diskuterer de arbejdsformer og de strategier, der blev taget i anvendelse i forbindelse med lejren. Det fremgår tydeligt af bogen, at Ann-Dorte Christensen sympatiserer med de kvinder, der deltog i lejren, men hun har også et godt blik for de konflikter og problemer, der opstod. Det er bogens styrke, at skildringen af forløbet og deltagerne er styret af samfundsvidenskabelige teorier og begreber, der sætter de enkelte aktiviteter og den enkelte kvindeskæbne i perspektiv. Svagest i bogen forekommer de egentlige teoretiske afsnit mig at være. Her er det ind imellem vanskeligt at forstå, hvad der overhovedet bliver sagt. Det gælder for eksempel afsnittet om den kollektive politiske identitet og afsnittet om kvinders magtmobilisering.

Mange forskellige kvinder deltog i kvindefredslejren, men det er alligevel muligt at identificere to hovedgrupper, nemlig en radikal-feministisk orienteret gruppe, der hovedsagelig bestod af helt unge kvinder uden familiemæssige og arbejdsmæssige forpligtigelser, og en humanitær-moralsk orienteret gruppe, der især bestod af lidt ældre kvinder, der havde fået børnene fra hånden, men hvis livssyn var præget af mange års ansvar for familie og børn. Det giver næsten sig selv, at der på lejren var meget få repræsentanter for den generation af kvinder, der i dag har forpligtigelser over for både arbejde og børn.

For de radikale feminister var vold og undertrykkelse et resultat af mænds individuelle og samfundsmæssige magt og kontrol over kvinder. Fred og frihed var derfor uløseligt forbundet med nedbrydningen af mænds dominans over kvinder. Kampen mod militarismen måtte derfor nødvendigvis føres af kvinder, og en fredslejr måtte nødvendigvis være en kvindelejr.

For de kvinder, der var motiveret af humanitære og moralske synspunkter, var udgangspunktet ikke kvindeundertrykkelsen, men kvinders traditionelle ansvar for og tilknytning til familie og børn. Fred og frihed forbindes ikke med mænds dominans over kvinder, men ses i et bredere humanitært eller demokratisk perspektiv. For denne gruppe har fredssagen prioritet i forhold til kvindesagen, og når man alligevel kunne ens om, at lejren skulle være forbeholdt kvinder, skyldtes det de særlige handlemuligheder, en kvindelejr indebar. Kvindefællesskabet skabte en større tryghed for den enkelte, og gjorde det lettere at opretholde ikke-volds-princippet.

Centralt i bogen er skildringen af og diskussionen af de arbejdsformer og aktionsformer, som blev taget i brug på kvindefredslejren. Der diskuteres anvendelsen af civil ulydighed, ikke-vold, konsensusbeslutninger og den enkelte kvindes

Ann-Dorte Christensen, *Ulydige kvinders magt - Kvindefredslejren ved Ravnstrup som politisk proces*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 1989, 136 s., kr. 129,00.

I juli 1984 blev der oprettet en kvindefredslejr i Ravnstrup (vest for Viborg). Formålet var at protestere mod bygningen af en bunker, der skulle huse en kommandocentral for NATO's enhedskommando for Danmark og Slesvig-Holsten. Lejren blev opretholdt indtil september 1985. Nogle kvinder boede permanent i lejren i hele perioden, mens andre opholdt sig der i kortere perioder og først og fremmest deltog i de direkte aktioner mod militæranlægget.

I bogen *Ulydige kvinders magt* skildrer Ann-Dorte Christensen lejrens forløb, hun tegner portrætter af de deltagende kvinder, og hun diskuterer de arbejdsformer og de strategier, der blev taget i anvendelse i forbindelse med lejren. Det fremgår tydeligt af bogen, at Ann-Dorte Christensen sympatiserer med de kvinder, der deltog i lejren, men hun har også et godt blik for de konflikter og problemer, der opstod. Det er bogens styrke, at skildringen af forløbet og deltagerne er styret af samfundsvidenskabelige teorier og begreber, der sætter de enkelte aktiviteter og den enkelte kvindeskæbne i perspektiv. Svagest i bogen forekommer de egentlige teoretiske afsnit mig at være. Her er det ind imellem vanskeligt at forstå, hvad der overhovedet bliver sagt. Det gælder for eksempel afsnittet om den kollektive politiske identitet og afsnittet om kvinders magtmobilisering.

Mange forskellige kvinder deltog i kvindefredslejren, men det er alligevel muligt at identificere to hovedgrupper, nemlig en radikal-feministisk orienteret gruppe, der hovedsagelig bestod af helt unge kvinder uden familiemæssige og arbejdsmæssige forpligtigelser, og en humanitær-moralsk orienteret gruppe, der især bestod af lidt ældre kvinder, der havde fået børnene fra hånden, men hvis livssyn var præget af mange års ansvar for familie og børn. Det giver næsten sig selv, at der på lejren var meget få repræsentanter for den generation af kvinder, der i dag har forpligtigelser over for både arbejde og børn.

For de radikale feminister var vold og undertrykkelse et resultat af mænds individuelle og samfundsmæssige magt og kontrol over kvinder. Fred og frihed var derfor uløseligt forbundet med nedbrydningen af mænds dominans over kvinder. Kampen mod militarismen måtte derfor nødvendigvis føres af kvinder, og en fredslejr måtte nødvendigvis være en kvindelejr.

For de kvinder, der var motiveret af humanitære og moralske synspunkter, var udgangspunktet ikke kvindeundertrykkelsen, men kvinders traditionelle ansvar for og tilknytning til familie og børn. Fred og frihed forbindes ikke med mænds dominans over kvinder, men ses i et bredere humanitært eller demokratisk perspektiv. For denne gruppe har fredssagen prioritet i forhold til kvindesagen, og når man alligevel kunne ens om, at lejren skulle være forbeholdt kvinder, skyldtes det de særlige handlemuligheder, en kvindelejr indebar. Kvindefællesskabet skabte en større tryghed for den enkelte, og gjorde det lettere at opretholde ikke-volds-princippet.

Centralt i bogen er skildringen af og diskussionen af de arbejdsformer og aktionsformer, som blev taget i brug på kvindefredslejren. Der diskuteres anvendelsen af civil ulydighed, ikke-vold, konsensusbeslutninger og den enkelte kvindes

mulighed for at sige fra over for aktiviteter, hun ikke var tryk ved. Bogen indeholder også en diskussion af problemet om den manglende kontrol af de uformelle ledere. Specielt i forbindelse med anvendelsen af ikke-vold diskuteres kvindefællesskabets særlige muligheder, men det kunne have været interessant at få belyst, om også de andre arbejdsformer var kønsspecifikke. Er kvinders politiske adfærd forskellig fra mænds? Er ledelsesformen en anden og de sociale relationer anderledes?

Som en, der selv arbejder med kvantitative data om politisk deltagelse og sociale bevægelser, finder jeg det utrolig vigtigt, at der foretages denne type af kvalitative undersøgelser af enkelte bevægelser og enkelte aktioner. De to typer af undersøgelser supplerer hinanden på en hensigtsmæssig måde. De kvantitative undersøgelser kan fortælle os noget om forskellige egenskabers udbredelse og fordeling i befolkningen, mens de kvalitative undersøgelser giver os forståelse for den meningssammenhæng, som de forskellige handlinger indgår i. *Ulydige kvinders magt* giver os således en god forståelse for sammenhængen i de arbejdsformer og aktioner, der karakteriserer dele af fredsbevægelsen.

Derimod tror jeg ikke det er rigtigt, når Ann-Dorte Christensen skildrer forskellen mellem de to undersøgelsesmetoder således, at de kvantitative undersøgelser er hypotesetestende, mens de kvalitative undersøgelser er hypoteseudviklende. Dette gælder ikke engang som en overordnet tendens. En kvalitativ undersøgelse som denne analyse af Ravnstruplejren kan opfattes som en »case-study«, der indgår i den stadige efterprøvning af eksisterende teorier og i en stadig videreudvikling af de samme teorier. Det samme gælder for alle kvantitative undersøgelser. Nogle gange og i et vist omfang vil der være tale om hypotesetestning, men som regel vil den væsentligste opgave bestå i at udvide og videreudvikle vores få og ufuldstændige teorier om samfundsmæssige forhold. Gode empiriske undersøgelser udfordrer vores fordomme, om hvordan verden er indrettet, og kan dermed bevirke, at vores teoretiske erkendelse udvides. Men dette gælder både kvantitative og kvalitative undersøgelser.

Lise Tøgeby
Institut for Statskundskab

Michael Clarke and Brian White (eds.), *Understanding Foreign Policy. The Foreign Policy Systems Approach*, Aldershot: Edward Elgar Publishing, 1989, 222 s., £ 25.

Understanding Foreign Policy er en ny, opdateret og udvidet udgave af en bog publiceret af de samme forfattere og med samme titel i 1981. Alle bidragydere er ansat ved engelske provinsuniversiteter eller læreanstalter, og det understreges i udgivernes forord, at bogen er resultatet af en fælles indsats, idet de enkelte afsnit er udarbejdet efter, at de forskellige forfattere har kommenteret og diskuteret hinandens udkast. Formålet med bogen angives som i læseværdig og tilgængelig form